

Bir Sünnet Olarak 'Değer Verme' Ahlâkı

Sehal Deniz VARLIK KOTAN^{1*}

“The Ethics of ‘Valuing’ as a
Sunnah”

Abstract: The best way to follow the guidance of the Messenger of Allah, the most beautiful example Allah chose for Muslims, is to live in accordance with sunnah. The first to come to mind with the expression of a life according to sunnah centre around behaviors such as eating the food with the right hand, drinking water while sitting and acts of worship such as praying sunnah before fardh, fasting on Mondays and Thursdays. Moral behaviors are generally secondary. However, there are moral principles of conduct that must be followed in the name of sunnah since the Prophet (pubh) never abandoned them in his relations with people. Indeed, the diverging of one these principles, namely ‘valuing’ from life results in many problems like the collapse of the family institution, the increase in the number of people with psychological problems, the formation of personalities unable to recognize and utilize the talents given to them from creation. Whereas, if Muslims can develop a behavior model suitable for sunnah, a decrease is expected in their probability of experiencing these problems. One of the basic conditions of a human’s humane existence is ‘to be valued’. It is known that Rasûlullâh adopted the principle of valuing all people, especially children and young people, even animals, things and nature, without discriminating based on his relations with them. Within the scope of this article, ‘valuing ethics’ will be discussed as a sunnah that the Prophet (pubh) has always adopted and practiced as the basic principle in human relations.

Citation: Seher Deniz VARLIK KOTAN, “Bir Sünnet Olarak ‘Değer Verme’ Ahlâkı” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (IITD)*, XVIII/2, 2020, pp. 155-165.

Keywords: Hadith, Sunnah, Valuing, Self-respect, Human Being, Child, Young.

I. Giriş

Bireyin kişilik gelişiminde değer görmesinin önemi ve benlik saygısının gelişmesi ile değer görme arasındaki ilişki ilahiyattan ziyade psikoloji ilminin ça-

¹ Dr., Hadis, Diyanet İşleri Başkanlığı, Beykoz Müftülüğü, ADRB Vaizi, İSTANBUL.
sehaldeniz@hotmail.com

İşma alanında dâhildir. Ne var ki, günümüzde ilahiyat alanında yapılan çalışmalarda disiplinler arası olanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Özeldde Hadis bilim dalında hazırlanan tezlerde ahlâk² ve psikoloji³ ilimleriyle ortak konuları işleyenler bulunmaktadır. Sünnetin aktüel değeri anlamakta, yani Sünnet'in günümüzde nasıl anlaşılıp yorumlanacağı, bir hayat tarzına nasıl dönüştürüleceği meselesini⁴ çözmek için Müslümanların üzerine düşen görevlerden biri de, sünnette var olan ahlâkî esasları anlayıp hayata tatbiktir. Bu ahlâkî esasların öneminin psikoloji ilmiyle doğrulandığını görmek şaşırtıcı değildir. Allah tarafından insanlara örnek seçilen bir peygamber, hiç şüphesiz, insanın yaratılıştan sahip olduğu ihtiyaç ve yapıya uygun davranacaktır.

Bu makalede incelenmek üzere sünnet ahlâkından seçilen ahlâkî prensip 'değer verme'dir. Tespitlerimize göre bu konu, ilahiyat alanında Türkçe yazılan her hangi bir makalede veya çalışmada ele alınmamıştır.⁵

İnsan yaratılış itibarıyla değerli bir varlıktır. Yaratılırken ona verilen değer'in ifadesi Allah'ın ruhundan üflemesi (es-Secde, 32/9) ve ardından meleklere yaratıldığı insana secde etmesini emretmesidir (el-Hicr, 15/29). Allah tarafından yaratılıştan şeref bahşedilen insan, özünde değer görmeye programlıdır ve ona ilk değeri veren yaratandır. Bu sembollerle inananlara, insanlarla ilişkilerde Allah'ın muradına uygun davranışın değer vermekle mümkün olduğu ifade edilmiştir. Allah Resûlü de hayatı süresince değer verme ahlâkının örneklerini davranışlarıyla göstermiştir.

Her insanın kendisiyle ilgili değerlendirmeleri güçlendirmeye, bireysel doyum, değerlilik ve işe yararlılık duygularının desteklenmesine ihtiyacı vardır. Bireyin kendisine ilişkin değerli olduğuna dair yargısını teşkil eden benlik saygısı, bireyin toplum içindeki davranışlarını etkileyen ve olaylar karşısında nasıl tepki vereceğini belirleyen önemli bir yapılandır. Yaşamda mutluluğu bulma şansını arttırdığı, yaşamın düş kırıklıkları ve değişiklikleriyle başa çıkmayı sağladığı ve psikolojik sağlık için son derece önemli olduğundan benlik saygısı herkesin istediği ve mutlaka gereksinim duyduğu, bütün insanlar için ortak bir ihtiyaçtır. Benlik saygısı, çocuğun fikirlerine değer verilen, sözleri

² bkz. Ahmed Ürkmez, *Ahlâk Hadislerinin Düşünce ve Davranış Eğitimindeki Yeri ve Rivayet Değeri*, (Doktora Tezi: Selçuk Üniversitesi, 2007); Ayşe Gül Demirli, *Hz. Peygamber'in Yönetim Anlayışı Bağlamında Siyaset Ahlâkı*, (Yüksek Lisans Tezi: Fırat Üniversitesi, 2010); Suat Koca, *Ahlâk Hadisleri ve Değerlendirme Esasları*, (Doktora Tezi: Ankara Üniversitesi, 2016).

³ bkz. Sehilan Biler, *Psikolojik Açıdan Hz. Peygamber'in Şahsiyeti*, (Doktora Tezi: Ankara Üniversitesi, 1998); Hızır Yağcı, *Hz. Peygamber'in Söz ve Davranışlarında İnsan Kazanma Sanatı*, (Yüksek Lisans Tezi: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2009); Zehra Baysal, *Peygamber'in Sözsüz İletişimine Dair Hadislerin Tahrir ve Değerlendirmesi*, (Yüksek Lisans Tezi: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016).

⁴ Ali Çelik, "Sünnetin Aktüel Değeri", *Kur'an ve Sünnet Sempozyumu (1-2 Kasım 1997) Bildiriler*, (Ankara: TDV Yayınları, 1999): 155. 155-166.

⁵ Her ne kadar, İslâm'da insanın değerini konu edinen makaleler mevcut ise de doğrudan sünnette 'değer verme' ahlâkının ele alındığı bir makale tespit edilememiştir.

dinlenen, anne-babasından destek gören, başka bir deyişle, insan olarak kendisine değer verilen bir ortamda filizlenir ve gelişir. Çocuk kendisinin özel, değerli, yeri doldurulamaz bir varlık olduğunu ilk olarak aile içerisinde idrak edebilir. Böylece güçlü bir kişiliğin ve hayat başarısının ana ögesi olan özgüven duygusunun temeli atılmış, insanî varoluşun temel sorunlarından birisi olan 'değerliyim' duygusu yani benlik saygısı kazanılmış olur.⁶

Çocukluk yaşantısı değerlik duygusunun kazanılması gereken dönemdir. Bu dönemde değerli hissettirilmeyen, ihtiyaçları karşılanmayan bir çocuğun yaralarını sarmak imkânsız değilse bile çok zor ve çok fazla çaba isteyen bir uğraştır.

Değersizlik duygusu kökenini çocukluk yaşantılarından alır. Bir çocuğa değer verilmemesi, onu kendine özgü hakları olan özerk bir varlık olarak tanıma anlamına gelir. Kendisine değer verilmemiş bir insan başkasına değer veremez. Değersizlik duygusu yaşayan insan ise İslâm ahlâkına göre yasaklanan birçok davranışsal savunma mekanizması geliştirir. Eleştirme, küçümseme, bazı insanları çok fazla yüceltip bir açığını görünce de tamamen düşman kesilme, aşâğılık duygusu vb.⁷

Psikoloji ilminin verileri değer görmenin önemini vurgulamaktadır. İnsanlara, özellikle çocukluk döneminden itibaren değer vermenin ve bu davranış tabiat ve eşyaya da göstermenin sünnetin gereği olduğu Allah Resûlü'nü tanıdıkça açığa çıkan hakikatlerdendir.

II. Sünnette Değer Tasavvuru

A. Çocuklara Kendi Değerini Hissettirmek

Çocuğa kendisini değerli hissettirmede ilk görev aileye düşmektedir. Allah Resûlü gerek çocuklarına gerekse torunlarına davranışlarında bu görevin nasıl dikkatle yerine getirileceğine dair örnek davranışlar sergilemiştir. Bilindiği kadarıyla nübüvvet öncesi hayatında O'nun, kendi çocuklarına davranışı hakkında pek malumat bulunmamaktadır.⁸ Torunları küçükken onları el üstünde tutan tavrına dair bilgiler ise mevcuttur. Meselâ bir keresinde Hutbe esnasında kapıdan giren torunlarına muhabbetinden minderden inip ikisini de kucaklamış, kucağında torunlarıyla tekrar minbere çıkıp hutbesine devam etmiştir.⁹ Olayın cemaatin gözü önünde gerçekleşmesi ayrıca önemlidir. Hem torunlarına kendilerini değerli hissettirmiş hem de çocuğa değer verme davranışıyla insanlara örnek olmuştur. Benzeri bir örnekte ise cemaate namaz kıldırırken

⁶ Nurten Kınter, *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*, (Doktora Tezi: Uludağ Üniversitesi, 2008) 34, 17, 37, 53, 127.

⁷ Engin Geçtan, *İnsan olmak*, 18. baskı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997) 74-83.

⁸ Emine Demil, *"Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivâyetler"*, (Doktora Tezi: Ankara Üniversitesi, 2016).

⁹ Tirmizî, "Menâkıb", 30; Ncsâî, "Cum'a", 30.

kız torununu kıyamda kucağında taşıyıp secdeye gidince yere koymasındır.¹⁰ Yine kız torununa, kendine gelen bir kolyeyi hediye etmeden önce “Bunu ailemden en sevdiğim kişiye hediye edeceğim!” demiştir.¹¹ Kız çocuğuna sahip olmanın utanç sayıldığı¹² Arap toplumundan çıkan Hz. Peygamberin bu davranışları, kız çocuğuna değer vermekte toplumu getirdiği seviyeyi gösterir.

Torunlarını öpmesini garipseyerek “Benim on çocuğum var. Onlardan hiç birini öpmedim,” diyen kişiye, “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz”¹³ ve “Sizler çocukları öper misiniz? Biz onları (hiç) öpmeyiz” diyen bedevîye “Allah senin gönlünden merhameti çekip almışsa ben ne yapayım!”¹⁴ cevaplarını vererek, sevginin gösterilmesi, hissettirilmesi gereken bir davranış olduğunu açıklamıştır. Torunu kadar sevdiği Üsâme b. Zeyd’i bir dizine torununu bir dizine alıp bağrına basarak “Allah’ım, bu ikisine merhamet et! Ben de onlara merhamet ediyorum!” derdi.¹⁵ Bir seferinde kızını ziyarete geldiğinde torunlarını göremeyince “Oğullarım nerede?” diye sormuş, dışarı çıktıklarını öğrenip peşlerinden giderek onları bulmuştur.¹⁶ Bu örneklerin işaret ettiği üzere çocuklara yönelik sevgiyi izhar etmek onlara verilen değeri göstermek açısından önem arz etmektedir.

Allah Resûlü’nün torunlarına ve diğer çocuklara gösterdiği sevgi ve ilgiyi yansıtan, çocuklara verdiği değeri ifade eden pek çok örnek bulunmaktadır.¹⁷ Bu örnekler içinde dikkate değer olanlardan biri şudur: Bir gün sırtında torununu taşıırken karşılaştığı kişi çocuğa “Ne güzel bineğe binmişsin ey çocuk!” deyince “ve ne güzel bir binicidir o!” cevabını vermiştir.¹⁸ Bu olayda çocuğun değerli hissettirildiği, ona karşı tevâzu gösterildiği, büyüklerin gözünde önemi arttırıldığı görülmektedir. Kendisi insanlar içinde seçilmiş bir Peygamber olduğu halde torunun kendisine karşı ikinci derecede değerli hissetmesine müsaade etmemiş, hemen müdahale ederek çocuğun değerine de dikkat çekmiştir.

¹⁰ Buhârî, “Salât”, 106; Müslim, “Mesâcid”, 43.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 101, 261 (24704, 26249).

¹² “Onlardan birine bir kız müjdelendiğinde, öfkelenerek yüzü mosmor kesilir. Verilen müjdenin (kendisine göre) kötülüğünden dolayı halktan gizlenir. Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Görün işte, ne kötü yargıda buluyorlar!” (cn-Nahl, 16/58-59).

¹³ Buhârî, “Edeb”, 18; Müslim, “Fedâil”, 65.

¹⁴ Buhârî, “Edeb”, 18; Müslim, “Fedâil”, 64.

¹⁵ Buhârî, “Edeb”, 22.

¹⁶ Taberânî, *Mu’cem*, XXII, 422.

¹⁷ Komisyon, *Hadislerle İslâm*, 2. baskı (Ankara: DİB Yayınları, 2013) 4: 105-150; VI, 377-386; Nuriye Çeleğen, *Peygamberimiz Çocuklara Nasıl Davranırdı?* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2010); Hilal Çelikkol Kara, *Peygamberimize Hizmet Eden Çocuk Enes bin Malik*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 2008).

¹⁸ Tirmizî, “Mcñâkıb”, 30.

Değerli bir birey yerine koymak elbette Hz. Peygamber'in sadece kendi torunlarına gösterdiği bir ayrıcalık değildir. Zira o, çocukların yanından geçerken onlara selam verirdi,¹⁹ mevsimin ilk meyvesi kendisine getirilince bereket duası eder ve yanında bulunanlardan en küçük çocuğa ikram eder,²⁰ çocuğu kandırmak için "Gel sana bir şey vereceğim" demenin yalan sayılacağını söylardı.²¹ Yine yanına gönderilen iki çocuğu da tıpkı torunlarına yaptığı gibi iki dizine oturtup sımsıkı kucaklamış,²² kuşu hasta olunca üzülen çocuğa kuşunu sormuş,²³ beş yaşlarındaki bir çocukla, kovadan su alıp yüzüne püskürterek şakalaşmış,²⁴ yedi yaşından büyük çocuğa anne-babası ayrılınca velayeti için dilediğini seçme hakkı tanımıştı.²⁵

Bir çocuğun isminin zayıflık, üzgünlük ve dertlilik anlamında oluşunu hoş görmeyip 'Beşir'e yani 'Müjdelemiş'e çevirmiş, babasının şehâdet haberini bizzat verirken "Ben senin baban olayım, Âişe senin annen olsun istemez misin?" diyerek en güzel şekilde teselli etmiş, başını okşayıp başına basmıştır.²⁶ İçtiği meşrubatın kalanını yanındakilerle paylaşmak istediği bir gün, âdeti olduğu üzere ikrama sağdan başlamak istemiş; sağına döndüğünde yanı başında bir çocuğun, solunda ise yaşlıların oturmakta olduğunu görünce "Meşrubatı önce bu yaşlılara vermeme izin verir misin?" diye sormuş, "Hayır. Vallâhi, senden gelen nasibim için kimseyi kendime tercih edemem!" cevabını alınca onun şahsiyetine saygı gösterip, içeceği bizzat eline vermek suretiyle ikramda bulunmuştur.²⁷

Bir yolculukta bindiği hırçın deveye engel olamayıp kafilenin başına geçtiği için babasından birkaç kez azar işitip kafilenin sonuna gönderilen çocuğun devesini satın alarak "Şimdi bu deve senindir. Artık onunla istediğini yapabilirsin" demişti.²⁸ Böylelikle çocuğun her seferinde topluluk karşısında geri dönmek zorunda kalmanın getireceği değersizlik duygusundan kurtulmasını sağlamış, onu en güzel şekilde şerefleştirmişti.

Allah Resûlü değişik vesilelerle çocuklara dualar ederdi. Yeni doğunca kendine getirilene, anne-babası dua isteyene, yolda karşılaşılıp başını okşadığına, ... Bu konuda ne kadar hassas olduğunu gösteren bir örnek ise künyesinin

¹⁹ Müslim, "Selâm", 14.

²⁰ Müslim, "Hac", 474.

²¹ Ebû Dâvûd, "Edeb", 80.

²² İbn Haccr, *el-Metalibu'l-Âliyye*, II, 441.

²³ Buhârî, "Edeb", 81.

²⁴ Buhârî, "İlim", 18.

²⁵ Tirmizî, "Ahkâm", 21.

²⁶ el-Müttakî el-Hindî Ali b. Hüsamüddîn b. Abdilmelik b. Kadihân (v. 975/1567), *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, nşr. Bekrî Hayânî, Safvetü's-Segâ, 5. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981, XIII, 298 (36862)

²⁷ Müslim, "Eşribe", 127.

²⁸ Buhârî, "Büyü" , 47. Olayda adı geçen Abdullâh b. Ömer b. Hattâb'ın olay anındaki yaşı tam bilinmese de babasının kızma sebebi, henüz çocuk ya da genç oluşudur.

‘Ebû'l-Hakem’ olmasından hoşlanmadığı kişiye en büyük çocuğunun adıyla künyelenmesini söylerken ona ve çocuklarına dua etmesidir.²⁹ Dua etmedeki hassayeti de O'nun çocuklara verdiği değerini ifadelerindedir.

Seferden dönerken karşılamaya gelen çocukları bineğine aldığı bilindir, çocuklar onun seferden dönüşünü âdeta dört gözle beklerler ve onu karşılamak için yarışlardı. Resûlullâh da çocuklardan birini bineğinin önüne, birini de arkasına alır ve gönüllerini hoş ederdi.³⁰

Kız çocuklarına ayırım yapılmaması için özel bir gayret gösterdiği de şu olayda müşahede edilir: Yanında oturan sahâbînin yanına küçük oğlu geldi. Hemen onu kucaklayıp öptü ve dizine oturttu. Az sonra da küçük kızı geldi. Adam onu dizine değil, yanına oturttu. Allah Resûlü küçük bir olayda da olsa kız çocuğuna farklı davranmayı görmezden gelmedi ve “Çocuklar arasında adaleti gözetmen gerekmez miydi?” dedi.³¹ Zira hayat, insanların algıları ve bir çocuğun kendine verildiğini hissettiği değer bu tip küçük olaylarla şekillenmektedir. Olay anında yapılan bir müdahale hem hatanın anlaşılmasını hem de çocuğun kişiliği üzerinde olumsuz iz bırakmasının engellenmesini sağlar.

Bir diğer olayda getirilen desenli bir elbiseyi, “Buna kimin layık olduğunu düşünüyorsunuz?” diye sorduktan sonra babası ilk Müslümanlardan olup vahiy kâtipliği yapan bir kız çocuğuna giydirmiş, onun için “Eskitesin, yenisini giyesin!” sözünü birkaç kez tekrar etmiş ve “Güzel, güzel!” diye iltifatta bulunmuştu. Hatta bu arada kızının onun sırtına dokunmasına engel olmak isteyen babasına “Onu bırak!” demişti.³² Bu olayda da kız çocuğuna iltifatı, değer veriş, hoş görülme yaklaşımı dikkat çekmektedir.

Verilen misallerde Allah Resûlü'nün çocuklara her zaman değerli bir birey muamelesi yaptığı, fikirlerini dikkate aldığı, onlara daima sevgi ve şefkat gösterdiği, bulunduğu ortamlarda çocukların incitilmesine, değersiz hissettirilmesine, aralarında ayrımcılık yapılmasına izin vermediği açığa çıkmaktadır. Değer görerek değer vermeyi öğrenecek çocuğa, nasıl davranılması gerektiğini öğrenmek için en güzel örnek Sevgili Peygamberimizdir.

B. Gençlere Değer Vermek

Değer verme sünneti gençleri de kapsamaktadır. Allah Resûlü gençlere verdiği değeri gösterirken onlara önemli görevler vermiştir. Mekke döneminde ilk Müslümanlar için tam anlamıyla mescit vazifesi gören bina, Harem bölgesindeki Safâ tepesinde yer alan ‘Dâru'l-erkam’ adıyla meşhur olan Erkam b. Ebu'l-Erkam'ın eviydi. Resûlullâh'ın İslâm davetini devam ettirdiği ilk yıllarda inananların gizli toplanma yeri, pek çok kişinin Müslüman oluşunun şahidi

²⁹ Nesâî, “Âdâbü'l-kudât”, 7.

³⁰ Buhârî, “Libâs”, 99; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 54.

³¹ Beyhakî, *Şua'bü'l-imân*, XI, 154 (8327).

³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 364-365 (27057); Buhârî, “Cihâd”, 188; “Fdeh”, 17.

olan ve bu özelliklerinden dolayı Dâru'l-İslâm ismiyle de anılan bu evde, Müslümanlar topluca namaz kılmış ve ibadet etmişlerdi. Bu evin sahibi sahâbi Erkam, on küsür yaşlarda bir gençti.³³ Gençliği onun böylesi şerefli ve tehlikeli bir görevi yüklenmesine engel sayılmamıştı.

Hz. Ali genç yaşta Yemen'e kadı olarak görevlendirildiği zaman, genç ve tecrübesiz oluşunu gerekçe göstererek ilk başta çekingen davranmıştı. Bunun üzerine Allah Resûlü, mübarek elini onun göğsüne vurmuş ve "Allah'ım, bunun kalbine hidâyet ve diline sebat ver!" buyurarak duasıyla onu cesaretlendirmiş ve ona bir davada nasıl hüküm vermesi gerektiğini anlatmıştı. Hz. Ali, "Bundan sonra iki kişi arasında hüküm verme konusunda hiç tereddüt etmedim," demişti.³⁴

Zeyd b. Hârise'yi (r.a.) genç yaşta olmasına rağmen aralarında ileri yaşta sahâbilerin de olduğu bir seriyyeye komutan tayin etmiş, ashâbdan bazıları, onun komutanlığı hakkında isteksizlik izhâr etmişlerdi. Sonra Hz. Zeyd'in oğlu Üsâme'yi (r.a.) de Rumlar üzerine gönderilecek bir orduya komutan tayin etmiş ve ashâb arasında yine tereddütler baş göstermişti. Bunun üzerine Resûli Ekrem, "Siz şimdi Üsâme'nin kumandanlığı hakkında ileri geri konuşuyorsunuz. Bundan önce babasının kumandanlığı hakkında da konuşmuştunuz. Vallâhi! Nasıl ki Zeyd hem bu göreve lâyık ve hem de insanların bana en sevimlilerinden birisi idiye, hiç şüphesiz Üsâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindendir"³⁵ buyurmuştu. Böylece verdiği kardan vazgeçmemiş, genç yaşta bir kumandanı onların başına komutan tayin etmişti.

Bineğinde yanına alarak iltifat ettiği bir diğer gurup gençlerdir. Birçok genç sahâbîyi yolculuklarında bineğine almış; onlarla sohbet etmiş, tavsiyeler vermiş, yanlış bir söz söylerlerse düzeltmiş;³⁶ böylece, bizzat davranışıyla gençleri eğitmenin değer vererek, sorumluluk yüklenmelerine fırsat tanıyarak, yoldaşlık ederek olacağını göstermiştir.

Gençlik hızlı bir gelişim, değişim dönemidir ve buna uyum sağlamak da kolay değildir. Bu çalkantılı dönemde bocalama, hata yapma, günaha meyletme tehlikesi de artabilir. Allah Resûlü gençlerin hatalarına hoşgörülü yaklaşımı, onları değersiz hissettirmeden yaptıklarının yanlışlığını anlatma tarzı da örnek kabilindedir. Bir keresinde zina etmek için izin isteyen genci yanına oturtup sırasıyla ona annesiyle, kızıyla, kız kardeşiyle, halasıyla ve teyzesiyle bir başkasının zina etmesine razı olup olmayacağını sormuştu. Genç her seferinde, 'Hayır' cevabını vermiş ve Resûlullâh da her seferinde diğer insanların da buna razı olmayacağını sakın bir dille anlatmıştı. Zira elbette bir kadınl

³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 242-243.

³⁴ Ebû Dâvûd, " Akdiye", 6; İbn Mâcc, " Ahkâm", 1.

³⁵ Buhârî, "Megâzî", 88.

³⁶ Selim Demirci, "Gençlerin Ahlâk Eğitimi Açısından Hz. Peygamber'in Terkisine Aldığı Genç Sahâbiler ve Onlara Tavsiyeleri", *Uluslararası Gençlik ve Ahlâk Sempozyumu Bildiriler*, (Sinop: 6-8 Ekim 2016) II, 985-1009.

zina ettiğinde o kadın, birinin kızı veya kız kardeşi veya teyzesi ve belki annesi olacaktır. Sonra “Allah’ım, bu gencin günahını bağışla, kalbini temizle, ırzını koru!” diye dua etmiş ve delikanlı bu niyetinden vazgeçmişti.³⁷

Huneyn Gazvesi’nden dönerken Hz. Peygamber Ebû Mahzûre’nin Kureyşli kendisi gibi genç arkadaşlarıyla birlikte bağıra bağıra alay ederek okunan ezanı taklit ettiğini işitmişti. Onu yanına çağırarak kendisine ezan okumasını istedi. Ezan okurken onu dinleyip sesini yükseltmesi gereken yeri söyleyerek ezan okumayı bizzat öğretti. Sonrasında bir miktar gümüş para verip yüzünü okşayarak, “Allah seni mübarek kılsın, bereket üzerinden eksik olmasın” diyerek ona dua etti ve sonra bu güzel sesli genç, Hz. Peygamber’den izin isteyerek Mekke’de müezzinlik yaptı.³⁸

Resûlullah’ın değer verme tavrını gençlere yönlendirirken onların genç enerjisini önemli görevler vererek toplumun faydasına dönüştürdüğü, onlarla vakit geçirip yoldaşlık ederek onları eğittiği, hatalarına karşı onları ikna edip yanlışlarını doğruya çevirme tavrıyla yaklaştığı görülmektedir.

C. Aile Birelerine Değer Vermek

İnsanın değer göreceği ilk yer ailesidir. Hz. Peygamber büyüyen çocuklarına ilgisini, sevgisini, verdiği değeri sürdürmüştür. Kızı Hz. Fâtıma ile birbirlerinin yanına girince ayağa kalkıp geleninin yanına giderek karşılamaları ve elini tutup öperek kendi oturdukları yere oturtmaları,³⁹ sefere giderken en son Hz. Fâtıma ile vedalaşıp seferden dönünce de ilk olarak onunla görüşmesi;⁴⁰ kadınlardan en sevdiği kimdi diye Hz. Âişe’ye sorulunca ‘Fâtıma’ cevabını vermesi;⁴¹ “Fâtıma benim bir parçamdır, onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen de beni üzmüş olur”⁴² diyerek kızının yanındaki kıymetini ifade etmesi değer vermenin en güzel örnekleridir. Allah Resûlü evlâdına değer veren, bunu açıkça göstermekten çekinmeyen ve yakınındaki insanlar tarafından evlâdına sevgisi, verdiği değer bilinen bir baba modeli çizmektedir.

Allah Resûlü eşlerine değer vermede de en güzel örnektir.⁴³ İlk eşi ve ilk destekçisi olan Hz. Hatice’ye öldükten sonra da değer vermeye devam etmiştir.

³⁷ İbn Hanbel, *Müsned*, V, 257 (22564).

³⁸ İbn Hanbel, *Müsned*, III, 409(15454); İbn Mâce, “Ezân”, 2.

³⁹ Müslim, “Fezâ’ ilü’s-sahâbe”, 98; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 143-144; Tirmizî, “Menâkıb”, 60.

⁴⁰ Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 21.

⁴¹ Tirmizî, “Menâkıb”, 60.

⁴² Buhârî, “Fezâ’ ilü ashâbi’ n-nebi”, 12, 29; Müslim, “Fezâ’ ilü’s-sahâbe”, 93-94.

⁴³ Huriye Martı, “İdeal Bir Eş Olarak Hazreti Peygamber”, *Kutlu Doğum 2009: Kürselleşen Dünyada Aile*, (TDV Yayını. 2010): 38-46.

Kıskançlıkla olsa bile aleyhine konuşulmasına fırsat vermemiş, kendisine ondan hayırlı eş verilmediğini belirtmiştir.⁴⁴ En sevdiği kişi sorulunca, 'Âişe' cevabını vermiştir.⁴⁵ Eşi Hz. Safiyye'ye yolculukta devesini vermesini istediği diğer eşinin "Onu Yahudi bir kadına mı verecekmışim?" cevabına karşılık, bir ay bu sözü söyleyen eşinden uzak durmuştur.⁴⁶ Yine Yahudi olduğu için diğer eşlerinin Hz. Safiyye'ye karşı üstünlük taslayıp övündüklerinde eşi ağlayınca "Nasıl benden hayırlı olabilirsiniz ki babam Hârûn, amcam Mûsâ ve eşimde Muhammed'dir!" deseydin ya!" diyerek onu teselli etmiştir.⁴⁷ Söz ve davranışlarıyla kendisi eşlerine değer verdiği gibi başkalarının eşlerine değersiz hissettiren bir söz veya davranışta bulunmasına mûsamaha göstermemiştir.

D. İnsana, Yaşlıya, Eşyaya ve Tabiata Değer Vermek

İnsanlara karşı davranışlarında da onlara değer verdiğini gösterir, kimsenin sözünü kesmez, konuştuğu kişiye doğru döner, konuşması bitene kadar dikkatle dinlerdi. Kadınlardan her hangi biri bir sorunu olduğunda, haksızlığa uğradığında Resûlullah'a gider, derdini anlatır, soru ve sorununa cevap bulurdu.⁴⁸

Resûlullah, davranışlarıyla yaşlılara da değer verdiğini göstermiştir. Mekke fethinden sonra Hz. Ebû Bekr yaşlı babasını biat için mescide getirince Allah Resûlü "Onu evde bıraksaydın da biz onu ziyaret etseydik!" demiştir.⁴⁹ Meşhur bir hadis olan "Büyüklerimize hürmet göstermeyen, küçüklerimize merhamet etmeyen kimse bizden değildir" sözünü, etrafını saran insanlar kendisine ulaşmaya çalışan bir yaşlıya yol açmadıklarında söylemiştir.⁵⁰ Böylelikle yaşlılara değer vermenin günlük hayatta davranışlarla gösterilmesi gerektiğini açıklamıştır.⁵¹

Değer verme sünneti sadece insanlar için değildir. Allah Resûlü elbiselerini giyerken onların bir bir isimlerini sayıp hamd eder, hayır duasında bulunurdu.⁵² Kılıcına 'Zülfikâr',⁵³ bir atına 'Mürtecez', eşeğine 'Ufeyr', develerine de 'Kasvâ' ve 'Beydâ' isimlerini vermişti.⁵⁴ Eşyasına, hayvanına isim verecek ve dua edecek kadar değer verirdi. İnatçılık eden deveye lânet edildiğinde "Lânetli

⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 117-118 (24864).

⁴⁵ Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 8.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 337-338 (26866).

⁴⁷ Tirmizî, "Menâkıb" 63; Taberânî, *Mu'cem*, 24: 75.

⁴⁸ Örnekler için bkz. Sehal D. Varlık Kotan, *Hadis Rivayetinde Kadın Sahâbîler*, (İstanbul: İİ-KAV Yayınları, 2019).

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 349-350 (26956).

⁵⁰ Tirmizî, "Birr", 15.

⁵¹ Örnekler için bkz. Saffet Sancaklı, "Hadislerde 'Yaşlılık Olgusunun' Değerlendirilişi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/1 (June 2006): 49-71.

⁵² Ebû Dâvûd, "Libâs", 1; Tirmizî, "Libâs", 29.

⁵³ İbn Mâce, "Cihâd", 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 270 (2445).

⁵⁴ İbn Kesir, *Bidâye*, 6: 10.

bir şey bana yoldaşlık edemez” diyerek deveyi serbest bıraktırmıştı.⁵⁵ Hayvanın da değeri vardı; lanet edilmişse, değersizleştirilmişse artık yolları ayırma vaktiydi. “Uhud dağı bizi sever, biz Uhud’u severiz” buyurmuş,⁵⁶ dağı sevmeye değer bir varlık olarak görmüştü ve bunu ifade etmişti.

Günümüz insanın problemlerinden biri de tabiata, eşyaya değer vermekten uzaklaşmasıdır. Yaşanılan yerkürede insan dışında var olan canlı-cansız varlıkları, onların arasındaki dengeyi önemsememek birçok sorun üretmektedir. Küresel ısınma, yok olup giden kaynaklar, nesli tükenen canlılar, hava, su, toprak kirliliği, dev gibi büyüyen diğer çevre sorunları. Cansız varlıklara değer vermemek bu kadar çok probleme sebep olurken insana değer vermemenin problem çıkarmaması beklenemez. Kendini değersiz hisseden insan, elindeki de değerini bilmez hâle gelmiştir. Hâlbuki Allah Resûlü’nün sünnetine uyulduğunda, onun asla bırakmadığı davranış prensiplerine sıkıca bağlanıldığında, değerinin farkında olarak değer vermeyi bilen insan yetiştirilebilir.

III. Sonuç

Eşref-i mahlûkât olarak yaratılan insanın akıl ve ruh sağlığı layık olduğu değeri göreceği ortamda serpilip gelişmeye meyyâl olarak yaratılmıştır. İnsanın değerli bir varlık olarak yaratan Allah, yarattığı insana değer verme davranışını ilk meleklerle verdiği secde emriyle istemiştir. Allah’ın kulu insana gösterilmesini istediği davranış şekli değer vermedir. Ahlâkı Kur’an olan Hz. Muhammed (s.a.v.) de sünnetinde insana karşı çocukluk döneminden başlayan cezası gömülünceye kadar hatta vefatından sonra da devam eden değer verme davranışının nasıl olacağını göstermiştir. Değer verme davranışına insandan başlamış, tabiatı ve eşyayı da içine alacak şekilde genişletmiştir. Sünneti aktüel hale getirmek için atılması gereken adımlardan biri değer verme ahlâkını hayata yerleştirmektir.

Psikoloji ilminin verileri insanın kişilik gelişiminde ve özsaygı kazanmasında değer görerek yetişmesinin önemini, hayatını devam ettirdiği sürece de değer görme ihtiyacının devam ettiğini vurgulamaktadır. Değer görmeden yetişen kişi değer vermeyi öğrenememekte, kendini değerli hissetmeyen insan ise hayata tutunmakta zorlanmaktadır. Sünnete uygun bir ahlâk; çocuklara değer vermeyi, bunu davranışlarla göstermeyi, gençlik döneminde değer vermeye devam ederek o çalkantılı dönemde gençleri desteklemeyi, insanın değer görme ihtiyacının öncelikle ailede karşılanacağını bilerek ailenin her bir ferdi-ne değerini hissettirmeyi, insanın insan olmakla değerli olduğunu unutmayıp insana hayatının tüm aşamalarında ona göre davranmayı gerektirir. Değerli olduğunu hissederek yetişen, yaşayan insan da hem insana hem tabiat ve eşyaya değer verme yeteneği kazanacaktır.

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 72 (24434) 138 (25074) 257-258 (26210).

⁵⁶ Buhârî, “Meğâzi”, 82; Müslim, “Hac”, 503.

“Bir Sünnet Olarak ‘Değer Verme’ Ahlâkı”

Özet: Allah’ın Müslümanlar için seçtiği en güzel örnek olan Allah Resûlü’nün rehberliğine uymanın yolu sünnete uygun yaşamaktır. Sünnete uygun bir yaşam ifadesiyle akla ilk gelenler; yemeği sağ elle yemek, suyu oturarak içmek gibi şekli davranışlar ve farzdan önce sünnet namaz kılmak, Pazartesi-Perşembe oruç tutmak gibi ibadetler çevresinde yoğunlaşır. Ahlâkî davranışlar ise genellikle ikinci planda kalmaktadır. Ancak Hz. Peygamber’in insanlarla ilişkilerinde asla terk etmediği için sünnet adına uyulması gereken ahlâkî davranış prensipleri vardır. Nitekim günümüzde bu prensiplerden ‘değer verme’nin hayattan uzaklaşması ile ailenin çöküşü, psikolojik sorunlu insanların çoğalması, kendisine yaratılıştan verilen yetenekleri fark edip değerlendiremeyen kişiliklerin oluşması gibi birçok probleme yol açılmaktadır. Oysa Müslümanlar sünnete uygun bir davranış modeli geliştirebilse bu problemleri yaşama ihtimallerinin de azalması beklenir. İnsanın insanca var olabilmesinin temel şartlarından biri ‘değer görmek’tir. Resûlullah’ın ilişkilerinde ayırım yapmaksızın tüm insanlara özellikle çocuklara ve gençlere hatta hayvanlara, eşyaya ve tabiata değer verme prensibini benimsediği bilinmektedir. Bu makale kapsamında Hz. Peygamber’in insani ilişkilerde temel prensip ediniş her zaman uyguladığı bir sünnet olarak ‘değer verme ahlâkı’ ele alınacaktır.

Atıf: Schal Deniz VARLIK KOTAN, “Bir Sünnet Olarak ‘Değer Verme’ Ahlâkı”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVIII/2, 2020, ss. 155-165.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, Değer Verme, Benlik Saygısı, İnsan, Çocuk, Genç.